

Шевчук В.А.,
Куриляк В.В.

Імперська ідеологія щодо адвентистських локацій на Галичині та Волині

УДК 1.000.165.6

Шевчук В.А.,
аспірант кафедри давньої історії
України та архівознавства
Львівського національного
університету імені Івана Франка
Куриляк В.В.,
магістрант кафедри історії
Національного університету
«Острозька академія»

Проаналізовано перелік нормативно-правових документів Російської й Австро-Угорської імперій та Другої Речі Посполитої щодо становлення та розвитку адвентистських осередків у період 1886–1939 рр. Доведено, що імперські ідеології зазначених держав були спрямовані на викорінення сектантських ідей, оскільки вбачали в них небезпечні чинники, які порушували громадський спокій і руйнували вікові християнські традиції православної та католицької церков.

Ключові слова: імперська ідеологія, Галичина та Волинь, адвентистські локації.

Проанализирован перечень нормативно-правовых документов Российской и Австро-Угорской империй, а также Второй Речи Посполитой относительно становления и развития адвентистских центров в период с 1886 по 1939 гг. Доказано, что имперская идеология данных государств

была направлена на искоренение сектантских идей, поскольку видела в них опасные факторы, способные нарушить гражданский покой и разрушить столетние христианские традиции православной и католической церквей.

Ключові слова: імперська ідеологія, Галичина та Волинь, адвентистські локації.

The list of regulatory and legal documents of Russian and Austro-Hungarian Empires and the Second Commonwealth concerning the establishment and development of Adventist centers in the period of 1886–1939 is analyzed. It is proven that the imperial ideologies of the named states were directed towards outrooting the sectarian ideas regarding them as dangerous factors that led to the public peace disturbance and ruined the age-old Christian traditions of the Orthodox and Catholic Churches.

Key words: imperial ideology, Galicia and Volyn, adventist locations.

Постановка проблеми. Виникнення, становлення та розвиток адвентистського віровчення й церкви в цілому серед українського населення Галичини та Волині припадає на період із 1886 по 1939 рр. Цей період супроводжувався постійним контролем і переслідуванням з боку місцевих державних органів влади та поліції, котрі по суті виконували постанови імперських ідеологій, у контексті яких доводилося існувати багатьом постреформаторським релігіям, зокрема й адвентистам сьомого дня.

Аналіз останніх джерел. Серед історико-релігійних наукових робіт польських дослідників другої половини ХХ ст. (Б. Турек, Б. Козірог, З. Лико), які займалися ґенезою та догматикою адвентистської течії, лише в праці Захаріуша Лико «Sytuacja prawna kościoła adwentystycznego w Polsce międzywojennej 1918–1939» («Правова ситуація адвентистської церкви в Польщі в міжвоєнний період, 1918–1939») стисло охарактеризовано правовий статус і напрями діяльності адвентистських громад. Серед вітчизняних досліджень особливу увагу привертає праця М. Жукалюка «Крізь бурі, шторми, лихоліття», де автор описує становлення, розвиток і поширення адвентистського віровчення на території Західної України. Також наша робота базувалася на періодичних виданнях адвентистів сьомого дня, а саме: «Sługa Zboru» («Слуга збору») і «Organ kolporterów» («Орган колпортерів») [1, с. 11].

Метою статті є дослідження етапів становлення та розвитку віровчення й організаційного оформлення адвентистських локацій на Галичині та Волині в період із 1886 по 1939 рр. в умовах політичної ідеології Російської, Австро-Угорської імперій і Другої Речі Посполитої.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати політичну

ідеологію Російської, Австро-Угорської імперій і Другої Речі Посполитої щодо поширення адвентистського віровчення на територіях Галичини та Волині й визначити основні нормативно-правові документи, котрі регулювали діяльність адвентистських осередків у період із 1886 по 1939 рр.

Виклад матеріалу. Зазначена тема цікава як з історичної позиції, так і з релігійної, оскільки період найбухливішого розвитку адвентизму на Галичині та Волині припадає на 20–30-ті рр. ХХ ст. Ця тема є малодослідженою, що насамперед пов'язано з тим, що в Україні до 1990-х рр. ідеологія Радянського Союзу виключала поширення та розвиток протестантських релігійних течій, а після здобуття Україною незалежності дослідницьких історичних робіт на тему становлення та розвитку адвентистських локацій у період із 1886 по 1939 рр. не виявлено.

У Російській імперії до 1845 р. не існувало законних постанов, котрі регулювали б взаємовідносини протестантських конфесій і держави. Проте після підписання імператором Миколою I постанови під назвою «Уложення про покарання кримінальні та виправні» від 15 серпня 1846 р. до діяльності релігійних сектантів могли застосовуватися кримінальні заходи. Спираючись на цю постанову, виконавчі органи мали право притягувати сектанта до кримінальної відповідальності за образу православної віри (невизнання православних обрядів і постанов, які базувалися на традиціях церкви й не мали основи у Святому Письмі) і блюзнірство (словесну образу релігійних почуттів) [2, с. 124–129].

Після набуття чинності цим законом протестантські зібрання й обряди були суворо заборонені цивільною та релігійною владою, оскільки саме представники традиційної православної церкви називали їх загрозою християнської моралі, небезпечним чинником порушення громадського спо-

кою та руйнівним фактором вікових християнських традицій. Якщо когось запідозрювали в прихильності до сектантського віровчення, то в кращому випадку ситуація могла закінчитися побиттям батогами, а в гіршому випадку людині виносили смертельний вирок. Іноді священники вдавалися до підступу. Наприклад, якщо на сповіді дізнавалися про те, що хтось повиносив із дому святі ікони чи церковну атрибутику, то до підозрюваних вривався священник із поліцією, і на місці складали протокол, в якому людину звинувачували в богохульстві й зневажливому ставленні до святих речей. До того ж адвентистським служителям важко було отримати від губернатора реєстраційний документ на здійснення релігійних обрядів, оскільки така процедура могла тривати роками [3, с. 9–10].

Через півстоліття ситуація дещо змінилася в результаті реформ, спровокованих Першою російською революцією 1905–1907 рр., а особливо після виходу указу терпимості під назвою «Найвищий маніфест», котрий був підписаний російським імператором Миколою II у резиденції м. Петергоф 30 (17) жовтня 1905 р. і наступного ранку оприлюднений у пресі, тиражований окремими відбитками, листками, афішами та проголошений священниками по всіх церквах. Жовтневий маніфест був важливим, тому що містив основи громадянської свободи на засадах справжньої недоторканності особи, свободи совісті, слова, зборів і спілок. У контексті цього маніфесту 17 жовтня 1906 р. був виданий указ, який стосувався старообрядців і сектантів і надавав їм право створювати органи для реєстрації актів цивільного стану своїх прихожан [4, с. 257].

Для діяльності адвентистів важливе значення мала постанова Міністерства внутрішніх справ від 6 листопада 1906 р. № 5532, в якій зазначалося, що «вчення секти адвентистів є подібним до вчення баптистів і може бути визнаним однаково з останніми, оскільки баптисти згідно зі статтею 1106 Статуту іноземних конфесій мають свободу віровизнання. Отже, немає жодних причин відмовляти в цій свободі адвентистам, які мають у Росії три тисячі послідовників» [5, с. 53].

Таким чином, на території Волинської губернії, яка з 1792 по 1917 рр. входила до складу Російської імперії, до 1845 р. не існувало законів, котрі регулювали б відносини сектантських релігійних осередків, але в період із 1846 по 1905 рр. діяв перелік кримінальних норм, який забороняв діяльність сектантських громад. Із 1905 р. після прийняття «Найвищого маніфесту» послідовникам сектантства дали можливість вільно сповідувати свої погляди. Щодо адвентистських осередків із 1906 р. у Російській імперії, то вони отримали релігійні права на одному рівні з баптистською конфесією.

Щодо правового статусу адвентистів на території Східної Галичини, котра була частиною Австро-Угорської імперії, то тут у сфері релігійних відносин діяв Цивільний кодекс (1811 р.), а в галузі кримінального права – Кримінальний кодекс, затверджений у 1852 р. Ці кодекси містили перелік покарань щодо діяльності релігійного сектантства. Згодом у Законі від 20 травня 1874 р. у ст. 68

був затверджений перелік сектантських об'єднань, серед яких церква адвентистів сьомого дня не згадана. Причиною цього є те, що в 1874 р. цей рух був дуже незначним, а після його поширення адвентисти автоматично потрапили в категорію нелегальної секти, але їхня діяльність регулювалася Законом, котрий був затверджений 21 грудня 1867 р. Ст. ст. 14 і 16 Конституції передбачали можливість користуватися правом відвідування домашніх богослужінь [6, с. 90].

У суботні дні адвентистські зібрання проходили, як правило, у будинку пресвітера, котрий згідно з вимогами закону зобов'язаний був попереджати про це комісаріат поліції за 48 годин. У таких умовах церква часто розвивала свою діяльність під назвою різних товариств, наприклад, «Товариство християнських чоловіків і жінок», «Більше світла». Так, у Львові в 1912 р. існувало товариство «Промінь», котре випускало журнал під назвою «Ознаки часу».

Адвентистам треба було подати заяву з підписами 60 осіб, які мають таке віросповідання, мати відповідне приміщення для зібрань і додати копію урядового посвідчення проповідника. Якщо збиралося 60 підписів, подальші труднощі полягали в пошуку відповідного приміщення для зібрань. Щодо богослужінь, то вони проходили без співу й молитов, обмежуючись лише промовою. Зазвичай на богослужінні знаходився представник поліції, якому необхідно було надати список учасників, а також іменні запрошення, номери яких повинні були співпадати з номерами в наданому переліку. Присутні зобов'язані були тримати свої запрошення наготові на випадок приходу поліції. Якщо державні представники навідували громаду, богослужіння припинялося, і доброволець вручав поліцейському список присутніх, а той називав декілька прізвищ і перевіряв присутність названих осіб. Після закінчення перевірки поліцейський формально вибачався й покидав богослужіння. Обряд хрещення проходив таємно й зазвичай уночі. Часто траплялося так, що члени церкви притягалися до судової відповідальності за «участь у таємних товариствах або забороненій релігійній секті» або «з приводу пропаганди вчення релігійної секти, не визнаної владою». Беручи до уваги адміністративні труднощі й переслідування, керівництво адвентистів навесні 1914 р. направило у Відень петицію до цісаря Йозефа Франциска з проханням про релігійну свободу, однак вона залишилася без відгуку [7, с. 59].

Отже, церква адвентистів на території Галичини, котра була частиною Австро-Угорської імперії, не була визнана законом і не мала статусу офіційної секти, а діяла на підставі постанов, які стосувалися гарантій загальної релігійної толерантності та положень про публічні збори. Користуючись постановою про публічні збори, адвентисти в 1912 р. намагалися затвердити статут релігійної секти, проте у зв'язку з порушенням кримінальної справи проти Теодора Бжозона, котрий був головним ініціатором цієї ідеї, така спроба не мала успіху.

Для церкви адвентистів у міжвоєнний період у Другій Речі Посполитій існував один-єдиний закон, на який посилалися адвентисти, що прожигали на території Волинського воєводства. Щодо загальної ідеології Другої Речі Посполитої, то ця держава була проти поширення сектантських ідей будь-якої конфесії, котра не належала до традиційної церкви, оскільки урядовці вбачали серйозну загрозу в поширенні протестантських ідей на території Другої Речі Посполитої (на території Західної України).

У ході аналізу ідеології та вчення протестантизму польські урядовці дійшли висновку, що таке вчення є небезпечним суспільним чинником, здатним зруйнувати релігійне та національне життя населення Речі Посполитої. Але проблема полягає в тому, що радикальні дії місцевих органів влади проти протестантів і адвентистів зокрема були протизаконними, оскільки 17 березня 1921 р. на установчому сеймі під сильним впливом демократичного руху ст. 111 була затверджена така постанова: «Усім громадянам гарантується свобода совісті й релігії <...> жоден громадянин не може бути через свої релігійні вірування обмеженим у правах, якими користуються інші громадяни. Усі жителі Польської держави мають право вільно сповідувати (публічно чи приватно) свою віру й дотримуватися правил власної релігії чи обряду, якщо це не суперечить публічному порядку або суспільній моралі» [8, с. 9].

Для отримання посвідчення на легальне проведено богослужіння у Варшаві необхідно було звернутися до генерального губернатора (намісника), котрий перед тим, як його надати, радився з католицьким або православним єпископами. У Варшаві адвентистам вдалося отримати це посвідчення, оскільки католицький єпископ, характеризуючи адвентистів, сказав: «То напевне є незагрозлива, непоказна й спокійна секта». Православний митрополит зауважив: «Адвентисти – то спокійний, поважний і побожний люд, який ще ніколи не завдавав нам ніяких клопотів» [9, с. 102].

Висновки. Отже, як видно з вищенаведеної інформації, тільки на території Російської імперії адвентисти мали юридичний документ, але не в формі закону, а у вигляді адміністративного акта, тобто мали розпорядження Міністерства внутрішніх справ, в якому окреслювався юридичний статус їхнього визнання. В Австрійській імперії ця церква здійснювала свою діяльність, спираючись на загальні приписи про віротерпимість і Закон про публічні зібрання. Однак у жодному разі не йшлося про юридичне визнання церкви, у кращому випадку вона мала статус дозволеної секти.

У такому юридичному статусі та з різними релігійними правами (Російської й Австро-Угорської імперій) адвентистські громади після Першої світової війни потрапили під владу Другої Речі Посполитої, на території якої майже всі протестантські церковні союзи не змогли легалізувати своє становище протягом усього проаналізованого періоду. Їхня діяльність на Галичині та Волині супроводжувалася постійним наглядом і протидією з боку державних і церковних органів [10, с. 151], хоча в конституційному праві польським урядом було офіційно дозволено вільно сповідувати особисті релігійні переконання.

Дослідження історії становлення та розвитку церкви адвентистів сьомого дня в міжвоєнний період на Галичині та Волині в майбутньому дозволить відновити сторінки історії щодо правового статусу не тільки цієї конфесії, але й інших сектантських напрямів у цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Piątek K. Sługa zboru / K. Piątek // Poliglot. – 1928. – № 1. – S. 16.
2. Нагорний В. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року в контексті криміналізації діянь послідовників релігійних течій православного походження / В. Нагорний // Форум права. 2016. – № 2. – С. 198.
3. Will T. Historia ruhu adwentowego w Polsce / T. Will // Sługa zboru. – 1939. – № 2. – S. 16.
4. Сітарчук Р. Адвентисти сьомого дня в українських землях у складі Російської імперії (друга половина XIX ст. – 1917 рік) / Р. Сітарчук // Полтава : Скайтек. – 2008. – 324 с.
5. Юнак Д. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в России 1886–1981 гг. / Д. Юнак. – Заокский : Источник жизни, 2002. – Т. 1. – 448 с.
6. Шандала О. Правове регулювання громадянства та правовий статус громадян в Австро-Угорській імперії / О. Шандала // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2005. – С. 197–102.
7. Жукалюк М. Кризь бурі, шторми, лихоліття / М. Жукалюк // – Київ : Джерело життя. – 2009. – 544 с.
8. Юнак Д. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в России 1886–1981 гг. / Д. Юнак. – Заокский : Источник жизни. – 2002. – 448 с.
9. Lyko Z. Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce Miedzywojennej 1918–1939 / Z. Lyko. – Warszawa : Znaki Czasu. – 1979. – 380 с.
10. Year Book of the Seventh-day Adventist denomination. The Official Directories-Washington : Review & Herald Publishing Association. – 1922. – 300 p.